

zondag 4 december 1921
Het Vaderland
GOTHIËK TEGEN RENAISSANCE IN NEDERLAND 1850–1921.

De Gothieke richting dagteekent in Nederland van ongeveer 1850. Dat elk mensen wiens kunstgevoel maar eenigszins ontwikkeld is de schoonheid die deze kunst heeft voortgebracht zal waardeeren, is niet te betwijffelen. Maar daar zijn, waar het op kerkbouw en -versiering aankomt de Neogothiekers niet mede tevreden. Alle kunst die niet Gothiek is of althans niet subsidiair, Romaansch of Byzantijnsch, komt voor een kerk niet in aanmerking, is paganistisch. "Rondom Servaes” is de strijd hierover weer hoog opgevlamd. De verkeerde uitleggingen van Canon 1164 van het nieuwe kerkelijk wetboek wakkerden de vlammen nog aan. Nog onlangs beweerde Pater Keulers O. C. in de Katholiek en bevestigde hij in de Maasbode niet zonder tegenspraak red redactie 1) "dat wij een bepaalden historischen stijl noodig hebben, dat deze stijl geen andere an zijn dan de Gothiek", verder dat deze onder de drie traditioneele stijlen „de meest volmaakte” is. De derde is natuurlijk 't Romaansch. En volgens Canon 1164 hebben de kerkbouwers slechts de keuze tusschen deze drie stijlen. Dit beweert Pater K.

Dit idee heerscht reeds lang. De gevolgen van zoo`n kunstbeschouwing zijn niet te overzien. Want nu zal men, als men dat voor waar aanneemt, voortgaan met kunstwerken uit de perioden van renaissance, barok enz uit de kerken te verbannen. Zelfs een schilderij van St. Lucas zelven zooals men in Italië er toont, vloeg er uit, daar deze zeker niet in 't Gothiek heeft geschilderd. In 't Zuiden van Limburg beeft zich weer een antiquaire gevestigd. Die kan dan goede zaken doen. Te Mülbracht bij Venlo. niet ver van de Nederlandsche grens woonde omstreeks 1898 een dokter, aldaar geboren, die jaren lang in Amerika had gepraktizeerd. Terug in zijn geboortedorp (de bakermat der familie Goltzius), begon hij voor tijdverdrijf kerkelijke oudheden te koopen, ter verzameling, misschien met een minder ideaal doel. Het oud kasteel Sleverikhaven had hij van boven tot van onderen gevuld met beelden, kasuïfels, kant en koperwerken uit kerken, alles, voor zoover ik mij herinner, Renaissance, Barok enz. Binnenkomend zag men in 't portaal de porte-monteau als porte-chasuble benut. Hoe kan zoo iets bestaan? Laten we eens nagaan hoe de kerkelijke kunst uit het tijdperk der Renaissance en die daarop volgden zoo in minachting zijn gekomen.

Omstreeks 1850 was het met de bouwkunst bij de Katholieken treurig gesteld. Gelukkig, waar men zich nog met die oude intieme huiskerkjes kon behelpen. Maar als men aan 't bouwen ging was het waterstaatsstijl en erger. De logische constructie bestond niet meer. Toen stond er in Nederland een man op, die het bouwvak in eere herstelde, die ons weer leerde teekenen en bouwen en verloste van knoeiwerk, dr. Cuypers. Maar voor dien waarlijk grooten bouwmeester was er maar één bouwstijl: de Gothiek. En waarom? Zelf getuigt hij het ?? deze stijl op de waarheden van den Christelijken godsdienst en op de bedrieglijke (sic) wetten(I) van het gezond verstand gegrondvest is.” (Misschien te lezen: "n i e t op de bedrieglijke wetten"?) Bij hem bestond er dus maar één Christelijke stijl bij uitnemendheid: de Gothiek (I). Men ziet het: de zuivere antithese.

Is het dan wonder, dat zooveel van wat hij als profane, niet kerkelijke kunst beschouwde, uit de door hem gerestaureerde kerken werd weggedaan? Zoo werd al weldra uit de kathedraal van 's-Hertogenbosch, door hem en Hezenmans gerestaureerd, het mooie renaissancé-jubé van 't begin der 17e eeuw verwijderd, dat oxaal, waarvan de Bossche magistraat met trots aan dien van Venlo omstreeks 1621 schreef, dat zij een schoon nieuw oxaal van wit marmer hadden. 't Is een monument dat algemeen wordt bewonderd, nu in 't museum te South Kensington staat. Onder dr. Cuypers' leiding werden de beelden buiten aan het gebouw hersteld dat is nieuwe geplaatst in den Gothieken stijl. Wat er verder vernieuwd is ga men maar zien. Hier was reeds in de 17e eeuw een opruiming gehouden bij het in gebruik nemen door de Nederduitsch-Gereformeerden. Maar dit zij gezegd: v e l hebben zij gespaard, de mooie doopvont, de oude grafsteenen en meer nog.

HET DUVELKE VAN HET ZUIDEN.

20 januari 1917 **Het lot der Limburgsche monumenten.**

Ene opmerking in het "Bulletin" van dr. E. J. H(aslinghuis) geldt het lot der Limburgsche monumenten. Hij heeft daarover gelezen in het dagblad "Het Zuiden", 't welk eenige artikeltes bevatten, die, hoewel in badineerenden toon gesteld, toch een weinig hoopvollen blik gunden op de toekomst der monumenten van Limburg, voor zoover deze althans verplaatsbaar, d.i. aan den antiquair verkoopbaar zijn. De schrijver dezer artikeltes toont zich, volgens dr. H., goed op de hoogte van wat er op dit gebied omgegaan is en omgaat, en het beeld dat hij van den "demon meridianus" en zijn verslindenden rondgang teekent, berust blijkbaar op een goede kennis van feiten en personen: "Zoo vernemen we achtereenvolgens van het oude doopvont uit Roggel, niet lang geleden naar Amsterdam verkocht; van den koperen arend uit Venraai, sinds een jaar in het Keizer Frederik Museum te Berlijn; van den St. Maarten-te-paard van het doopvont te Weert, eenige jaren geleden vervangen door een nieuw beeld; van den aan Van Eyck toegeschreven Christus uit de St. Servaaskerk, via Londen naar het museum te Berlijn verhuisd; van het marmeren hoofdaltaar dierzelfde kerk, in 1882 voor 600 gulden aangekocht en voor 3000 verkocht aan het South-Kensington-museum; van de vier sublieme Romaansche reliekschrijnen, thans pronkstukken in het musée du Cinquantenaire te Brussel; van het oude ivoren zegel van St. Servaes, dat na een langdurig verblijf te Parijs, nu weer gelukkig in Maastricht terug is; van een zilveren piedestal met gedreven voorstellingen uit het leven van Maastricht's beschermheilige, tegenwoordig in het museum te Hamburg; van talrijke kerkgewaden, aan Duitsche en Amerikaansche liefhebbers overgedaan, enz. En steeds door tusschenkomst en op instigatie van weinig gewetensvolle opkoopers. "Bij het lezen van zulk een lijstje roept men uit: hoe lang toch nog, vòòr een wet dit gesjacher komt verhinderen?"

12 mei 1917 **Daemon meridianus en Co. als koopers van kerkelijke oudheden**

in Limburg.

(Onder bovenstaanden titel zullen wij van tijd tot tijd artikelen in feuilleton-vorm publiceeren, waarin onder den schuilnaam Daemon Meridianus, een deskundige, wiens eigenaardige kennissen en satyrische schrijfwijze zijn pennenaam wel spoedig doorzichtig zouden maken, indien een zinspeling het niet reeds deed, een veldtocht opent tegen het met de beste bedoelingen, maar betreuenswaardige verkwanselen van kerkelijke oudheden. Red.).

Mag ik mij nu even aan de lezers van "De Tijd" voorstellen, gelijk ik mij vroeger aan die van het Zuiden heb voorgesteld als een nieuwen Mephisto, een klein duiveltje van het Zuiden, wonend ongeveer tusschen Puth en Schinnen, daemon meridianus. In de psalmen Davids wordt van mij gesproken, als deze profeet zijn vreugde betuigt, dat hij van den overval en "den duivel van 't Zuiden" bevrijd is. Ik loop overal rond, onder allerlei gedaanten, nu als commisvoyageur, dan als koopman in antiquiteiten, soms ben ik ook wel in compagnie als beeldstormer opgetreden. Maar in 't Zuiden ben ik thuis, vooral ook daar ik tusschen Puth en Schinnen woon. Ik doe echter niet in de politiek of sociale kwesties, alleen ga ik rond om te kijken of er wat schuins gebeurt op vandalisme in 't bijzonder ga ik uit, vooral wanneer ik er geld mee kan verdienen.

Mijne aanraking met de pers was de volgende. Door de Putstraat te Sittard gaande, over de Markt tot dichtbij de groote kerk, hoorde ik me daar op eens kloppen en hameren en dacht al aan een overval van een vijandelijk leger, aan de kathedraal van Rheims, maar 't was zoo erg niet, want ik vernam van een werkman, dat men eenvoudig in den dikken muur van het dwarspand der kerk ten Oosten aan weerszijden een groot gat aan 't breken was, waar zich van binnen een zoogenaamd blind venster, dat alleen maar geprofileerd was, bevond, daar een paar heel mooie gekleurde ramen te plaatsen, waardoor dat gedeelte der kerk een veranda-achtig licht-effect zou bekomen, tegen het plan des bouwheers, die het anders had bedoeld. Als duiveltje heb ik natuurlijk altijd plezier, als ik iets zie verknoeien. Ik schreef daarover al in een zuidelijke krant, op mijn manier, en mijn goede naburen, die van Sittard, vonden dat niet onaardig en vroegen mij om ook 't een en ander uit mijn carrière als sjacheraar in de kerkelijke zaken en als beeldstormer te vertellen, waaraan ik voldeed door eenige artikelen, die nu vermeerderd en

14 augustus 1921 **HET DUVELKE VAN HET ZUIDEN.**

Ons kwam dezer dagen den brochure in handen, die al eenige jaren oud is, doch die ons nog wel de moeite waard schijnt om er iets aan te ontleenen, omdat de schrijver op zoo`n geestige manier het sjacheren in en het vernielen van kerkelijke oudheden in Limburg aan den kaak stelt. Hij noemt zich Daemon Meridianus, het duvelke van het Zuiden, die zich echter van de pen van den rijksarchivaris Flament bedient.

In het eerste gedeelte stelt het Duvelke zich voor als sjacheraar in Limburgsche kerkelijke oudheden. Ik ben geen gewone antiquaire, zoo schrijft hij, ik ben en blijf een zuidelijk duiveltje. Altijd toch kan men den duivel kennen aan zijn staart. Ik ga vooral op koop uit bij kerkbesturen en vaar tot nu toe zeer goed daarmede....

Te Oirsbeek hadden we in 1881 een mooi snapje aan een geëmailleerde pixis (vaasje) uit de 13e eeuw, waarschijnlijk, voor het bagatel van f24.50. Daar heeft pastoor Habets, die te Oirsbeek geboren was, zijn leven lang over gefoeterd.

Voor een kasuïfel en twee dalmatieken van granaatroode zijde met gouden borduursels, ornamenten en figuren, te Papenhoven, uit de 16e eeuw, moesten we in 1875 f500 geven.

Kort voor 1870 kocht ik te Hunsel, niet al te duur, een heele kapel - dat is: kasuïfel, twee dalmatieken en een koorkap -. Zij waren afkomstig uit mijn hooggeschatte St. Servaaskerk te Maastricht, waarover zoo aanstonds meer.

Ook te Leveroy kocht ik een dergelijke kapel.

Een meer bescheiden aanwinst op het gebied van kerkelijke paramenten was een velum (kelkbedekking) van verguld zilverdraad, uit de 16e eeuw, maar een mooi stukje, ik verzeker het u. Het was een kerkbestuur uit de omstreken van Valkenburg, dat ons dit in 1880 verkocht.

Voor de afwisseling vermeld ik te Neeritter nog iets, dat we niet alle dagen aantreffen; een van tin gedreven offerschaal, maar mooi, heel mooi en uit de 16e eeuw. Die post staat op 1870 geboekt.

Te Margraten en Neeritter kocht ik omstreeks 1870 een heel mooie altaartafel met gesneden beelden en een dito te Breust.

Een onzer voornaamste aankoopen was echter die van twee hele altaren vol fraaie beelden te Venray, nl.: het Maria-altaar in 1846, wegens de vele figuren “het mennekes-altaar” genoemd en die, 78 in getal, het leven der H. Maagd voorstellen. Dat meesterstuk van de Antwerpsche school kostte mij maar 2500 francs en ik kocht het voor mijn collega Malfait, een Brusselschen antiquair, die het voor 12.000 francs in 1863 aan het kerkbestuur van Tongeren verpatste, nadat de Russische prins Petrus Soltikoff het een tijd lang bezeten had, die het Malfait terugverkoch.

Het 2e altaar was dat van den H. Petrus, ook vol mooie beelden, die het leven van dezen voorstellen, nu een der mooiste stukken van het musée du cinquantenaire te Brussel, dat, op gezag van Moonen in Lotz kunsttopographie, wordt geprezen.

Ik heb eens een stout stuk uitgehaald, dat moet ik u eens vertellen: Te Roermond zelf, den zetel der kerkelijke kunst, heb ik eens een schilderij te koop gesteld, uit de aloude vorstelijke stiftskerk van Thorn, met de deftige portretten van drie oude stiftdames uit de familie van Rennenberg, in kleederdrachten der 16e eeuw. Dat vond spoedig een koper, en kwam, gelukkig, zeggen de oudheidsliefhebbers, in handen van jonkheer V. de Stuers en door zijn vriendelijke tusschenkomst in 't museum te Maastricht. Gaat maar “loeren” als je het niet geloof.

Nu komt mijn beste klant, met wien ik altijd zoo prettig zaken deed, nl. het zoeeven vermelde kerkbestuur onzer aloude bisschopszetel van St. Servaes te Maastricht.

Een der eerste groote acquisitiën was de prachtige Christus aan van Eyck toegeschreven en in St. Servaaskerk eeuwenlang vereerd als van St. Lucas, den patroon der schilders in hoogst eigen persoon, afkomstig. Nu, van van Eyck is toch al mooi genoeg!

Ik kocht dit stuk van een oud-kanonik van St. Servaes.

We kregen dat schilderij te pakken voor een ton lekkeren ouden Rijnwijn, waar die kanonik veel van schijnt gehouden te hebben. Zijn naam heb ik niet meer kunnen vinden in de oude boeken van de firma. Wij verkochten het aan den Engelschen bankier Solly voor een bom duiten, en nu maakt het, sinds 1821, een sieraad uit van ‘t

In het tweede gedeelte der brochure stelt Daemon Meridianus zich voor als beeldstormer in Limburg.

Hoort maar een klein staaltje van mijn vernielend genie, zegt hij. Ik begin dan, beminde lezers, een heele litanie van oudheden met het refrein: kapot, stukgeslagen, vernield, weggesmeten, tot antwoord. Het is alles geschied vóór het jaar 1880.

In Guttecoven, niet ver van mijn lief Sittard, de doopvont stukgeslagen en de stukken als plaveisel gestopt voor ‘t huis van den koster, waar ze nog in 1868 te zien waren. Het was nog wel zoo`n “sjoene” met draken en dieren, omringd met bladornament, in Romaanschen stijl.

Den gedenksteen der kerkwijding van een oudere kerk aldaar, smect ik ook bij den koster op zolder; daar lag hij nog in 1868.

Te Iteren de doopvont als water-vergaarbak onder een goot der pastorie getrap. Ik zag die daar nog in gemeld jaar 1868.

De doopvont van Nederweert ontsnapte tot mijn spijt en verhuisde naar de kerk van Ohe-en-Laak.

Te Munstergelen de oude doopvont kapot en een stuk op den openbare weg als steen des aanstoots neergeploft.

De gothieke doopvont van Meijel plantte ik als tuinversiering bij een particulier te Roermond.

Die van Montfoort werd voor de variatie door mij geplaatst, ook als versiering, in de “basse cour” (zoo noemt Pastoor Habets het) van de pastorie aldaar.

Die van Amstenrade kegelde ik van haar voetstuk als drinkbak voor het redeloos vee in de hoeve van het kasteel. Gaat maar kijken! Hoeveel grafsteenen met zestien adellijke kwartieren in wapenschilden ik uit de kerken buiten het portaal sleepte om ze door de klompen der kerkgangers te laten afslijten, is eenvoudig niet te benaderen, bv. te Kessel, Maasbree, Helden en te Roermond, waar ik nog wel den arduinen zerksteen van bisschop Sanguessa uit de kathedraal slingerde. Gaat maar eens zien of die daar nog ligt. Ik wed van neen.

En te Venray rukte ik den grafsteen van den bouwer der kerk, pastoor Gisbertus de Foramine, een groot invloedrijk man in zijn tijd, door Pius II genoemd in de aflaatsbul voor die kerk, zijn kamerling, secretaris, huisgenoot en bestendig dischgenoot, kanonik van Lübeck en aalmoezenier der Apostolische Kamer, van het hoogchoor, waar zijn grafplaats is, naar de ruimte onder den klokketoren en haalde de koperen platen met de zinnebeelden der vier Evangelisten en ‘s mans wapen daar uit.

Het mooie sacramentshuisje of theoteca, in diezelfde kerk van Venray, een kunststuk van meester Merten, die het ontwierp, en uitgevoerd door mr. Kerstgen van Ryngeboerch en mr. Willem die byldschneyder van Wesel, hamerde ik gansch uiteen. Een brok van het voetstuk kwam terecht voor de kapel van Oostrum onder Venray, en de kunstig gesmede ijzeren deur ook al onder den toren van Venray, een waar knekelhuis der kunst. Te Venlo vierde ik, kort voor of na 1880, ‘n waren heksensabbath en hield een gothieke uitsmijting van al wat renaissance was. Het was ter gelegenheid der gothieke restauratie. Die heel groep van ‘t laatste Avondmaal met al die twaalf apostelen in hout gesneden door Schissler, wierp ik als brandhout op een turfzolder van ‘t gasthuis. Zie hier nog maar een kleine bloemlezing van de werkzaamheden van Daemon Meridianus als beeldstormer in Limburg.

1) Zooals te Thorn en Maastricht in St. Servaes, waar zij als echt hybridische fraaiigheden te kijk staan.

18 oktober 1956 **Daemon Meridianus onthulde**

IN het jaar 1918 verscheen genoemd "duvelke uit het zuiden" een brochure die omgewerkte artikelen uit 1916-1917 omvatte. Het was een brochure die flink stof deed opwaaien, want toen behoorden nog niet alle betrokkenen tot de eeuwige jachtvelden. Ook de schrijver – wijlen Rijksarchivaris Flament – niet, die als een nerveus Mistotje huisde in een heel bescheiden woninkje in de Begijnenstraat te Maastricht. Onze Daemon deed een onstichtelijk boekje open omtrent het versjacheren van antieke religieuze kerkschatten door kerkbesturen, pastoors en andere overigens respectabele en

Meer is mij bekend van de Limburgsche restauraties. Te Venlo werd bij gelegenheid daarvan het houten beeldwerk boven 't hoogaltaar, door Greg. Schissler in 't begin der 17e eeuw gesneden en voorstellende de twaalf apostelen aan 't laatste avondmaal, verwijderd. De prachtige kruisgroep, door hem vervaardigd, is nog bij den ingang der kerk over om te getuigen van de schoonheid van 't verdwenen werk, waarvan 't vermolmd overschot voor eenige jaren werd verbrand. Kort vóór dé restauratie hing nog de mooie schilderij van den Venloonaar Jan v. Cleef (begin 17e eeuw), voorstellende Maria aan wie St. Joris zijn krijgstropee op den helschen draak aanbiedt, dat ik 1891 op den rommelzolder van 't gasthuis heb gevonden en dat nu op het raadhuis een waardige plaats heeft gekregen. In dien tijd werden nog meer schilderijen daarheen verbannen, 9 in getal o.a. van den Venloschen schilder Clefort (een marteldood van St. Catharina), een Christus aan 't kruis met net wapen van Venlo, geschenk van den magistraat aan de kerk, een stuk dus, dat de piëteit verbood om uit de kerk te bannen enz. Er waren goede stukken bij.

Toen ik, aangemoedigd door den Rijksarchivaris Habets, op dien treurigen toestand wees in de Venlosche courant de Maasgouw, werd ik heel onheusch en op heel kleingeestige wijze belachelijk gemaakt. Begeven wij ons liever maar den geest naar Maastricht. Een hond die ergens slaag gehad heeft keert liever niet naar die plaats terug. De handeling, daar ondervonden was te onwaardig, vooral voor den persoon die er zich aan te goed deed. In Venlo was gelukkig geen geld om er veel nieuws voor te koopen.

Te Maastricht dan in de O. L. Vrouwekerk liet dr. Cuypers de renaissance-kapellen afbreken. Bij de restauratie der pijlers, muren en gewelven, 1904-1907, werd de renaissance-boiserie, in eikenhout gesneden, verwijderd en niet duur verkocht; een gedeelte versiert nu een buitenverblijf op St. Pieter. Nieuw werd aangebracht: een gewelfschildering op het hoogchoor, een altaar met toebehooren met koperversiering, hek enz., tusschen de trappen naar het hoogaltaar, een St. Antonius-altaar met beeld. Een paar houten beelden van een goeden Luikschen meester uit de 18e eeuw (Delcour, meen ik) van St. Nicolaus en St. Lambertus verhuisden naar het Provinciaal Oudheidkundig Museum. Het leuke kuipje met die drie naakte knaapjes er in, 't gewoon embleem van den goeden Sinterklaas, is bij die gelegenheid spoorloos verdwenen; het was toch heusch niet bloozenswaardig.

Boven den ingang der kerk ten W. stond een fraai, meer dan levensgroot Mariabeeld, dat zoo aardig uitkwam tegen den blauwen fond. Nu ziet men daar een in strengen gothieken stijl gehouden boodschap des Engels uit uit Roermondsch atelier, maar dat men haast niet opmerkt.

En St. Servaas-kerk! Als ik aan de restauratie denk (1880—1900) dan roep ik altijd, in stilte, uit: arme Fayn, met St. Servaas ben je niet gelukkig geweest! Fayn was nl. een hoogst bekwaam Luiksch architect, die in 1767, toen de oude Renaissance-toren, uit 1550, de vele klokken niet meer kon bevatten, de drie aardige kapeltorens ten W. bouwde, waarvan de middelste boven de andere uitstak. Niet schitterend, maar "get ?paart", d.i. met een zeker cachet, zeggen ze te Maastricht, waar men zoo aan dat oude profiel gewend was. In 1890 kregen de zijtorens een Romaansch kapje en in 't midden kwam een zwaar houten gevaarte. Ik weet niet in welken stijl het is opgetrokken. Weg was 't werk van Fayn. En ?? prachtig marmeren altaar ook door hem ontworpen, al uit de kerk verwijderd. Verkocht voor een bagatel! (De lezers van dit blad hebben het in 't Ochtendblad van 14 Aug. 11. (p. 2) kunnen lezen.) Fayn had het ontworpen voor de abdij van St. Remy (thans prov. Henegouwen). Het was vervaardigd uit marmer der groeven aldaar en bevindt zich thans, gelijk bekend is, in de kerk der Oratorianen te South Kensington, niet ver dus van het Bossche jubé of oxaal uit St. Jan. In 1853 wist men het in St. Remy nog niet, waar dat altaar gebleven was 1).

Vele goede schilderijen werden bij de restauratie van St. Servaas uit de kerk verwijderd. Een mooie kruisafneming, aan van Dijk ten onrechte toegeschreven, maar van groote schoonheid, hangt in de schatkamer en veel schilderijen in de noordelijke kerkgang, of "lange gang". Daar zijn zij minder goed bewaard, en toch er zijn zeer goede

gedeeltelijk omgewerkt in dit blad verschijnen. Ik bediende mij daartoe van de pen van den Rijksarchivaris in Limburg Flament, door suggestie te dien einde bewerkt, wat in onzen tijd wel niet heel vreemd zal klinken, daar men door deze werking veel verklaart wat anders onverklaarbaar zou zijn. Mijn subject had zich te voren zijn heele leven lang onbevlekt van spot, ironie en sarcasme gehouden. En oneerbiedig schrijven over kerkbesturen, dat deed hij nooit; integendeel, zou ik haast zeggen of liever uit vrijen wil nooit, gelijk men later zal zien. Men valle hem daarom niet lastig, om mijnentwille, die van huls uit een spotter ben en zoo er iets in deze artikelen mocht gevonden worden wat des gesuggesteerden schrijvers is, vergeve men hem dit genadiglijk.

Ik zal beginnen met iets te vertellen van mijn handel in kerkelijke oudheden.

Ik ben geen gewone antiquaire, ik ben en blijf een zuidelijk duivelke, ook als ik oudheden opkoop. Altijd toch kan men den duivel kennen aan zijn staart. Ik ga namelijk vooral op koop uit bij kerkbesturen en dan krijg ik van alles. Ik zal u mijn zakken en kisten eens uitpakken, ziet eens: oude koperen kerkkluchters, kanten bij de vleet (zie "Publications de Limbourg", VII, 499), albasten platen met beeldhouwwerk (1), wijwater-emmers (maar als ik die koop, kijk ik goed toe of er soms ook nog wijwater in is, want daaraan heb ik eens mijn staart leelijk verbrand), verder ziet u koperen adelaars (2), houten snijwerk, schilderijen, heele altaren, netjes uit elkander genomen, choorgestoelte, kerkgewaden in alle kleur en soort — kijk eens wat mooie zijde — ja stukken van Romaansche doopvonten, "met de vier koppen".

Vergunt mij, slechts voorbeeldsgewijze om u te toonen, dat ik niet met spek schiet, eenige mededeelingen uit onze oude kasboeken. Als ik later de vraag behandel, waar onze firma dat alles geplaatst heeft, vertel ik meer. Opdat u niet aan mijn eerlijkheid zoudt twijfelen, verwijs ik overal naar de geschriften, waarin mijn feiten zijn vereeuwigd.

Te Oirsbeek hadden we in 1880 een mooi snapje aan een geëmailleerde pixis (vaasje), uit de 13e eeuw waarschijnlijk, koopprijs f24.50. Och, daar heeft pastoor Habets, die uit Oirsbeek afkomstig was, zijn leven lang over gefoeterd ("Publications" dl. 17, p. 363).

Voor een kazuifel en 2 dalmatieken van granaatroode zij met gouden borduursels, ornamenten en figuren uit de 16e eeuw te Papenhoven moesten we in 1875 f500 geven (Publ. dl. 17. p. 362).

Kort voor 1870 kocht ik te Hunsel, niet al te duur, een heele kapel, dat is kazuifel, koorkap en 2 dalmatieken; het was afkomstig uit mijn hooggeschatte St. Servaaskerk, waarover later veel meer, en te Leveroy (gem. Weert) kocht ik een dito. (Publ. dl. 17, p. 4). Een meer bescheiden aanwinst op het gebied van kerkelijke paramenten was een kelkbedekking (velum) van verguld zilverdraad uit de 16e eeuw,- maar een mooi stukje, ik verzeker het u; 't was in de omstreken van Valkenburg, dat een kerkbestuur in 1880 ons dat verkocht.

Over heele altaren later meer bij het behandelen der vraag, waar onze firma dat alles laat; voorloopig zij meegedeeld, dat Margraten en Neeritter, omstreeks 1870 ons elk een heel, heel mooie altaartafel met gesneden beeldjes leverden. ("Publications" dl. 7. p. 499). Voor de variatie vermeld ik nog iets, dat we niet alle dagen aantreffen: een van tin gedreven offerschaal, maar fijn werk, mooi, heel mooi, hoor, en uit de 16e eeuw, begin renaissance. Die post staat op 1870 geboekt.

Alles bij elkaar om een heel museum te vullen, ja. ja "Hadt je me maar!" zegt de koopman. En om dat heele zoodje bij elkaar te krijgen leg ik het slim aan. Ik kom bijv. binnen bij het kerkbestuur, mijn staart zedig in het "boksenbeumke" (zoo noemen ze in Z.-Limburg) verborgen, de bokspootjes in de groote kaplaarzen onzichtbaar, de horentjes onder het lange haar weggedoken, groet heel deftig en deemoedig, gelijk mijn ambtgenoot Mephisto, als hij in de gedaante van een reizend student bij dokter Faust zijn opwachting maakt. Ik presenteer mij dan als lid der firma Daemon Meridianus, Vandalen en Co., zoo'n lange firma staat gekleed! En dan pak ik die heeren altijd in hun zwak. Zijn het erg vrome lui, dan spreek ik heel zalvend van den luister van het kerkgebouw, haal er

museum te Berlijn.

Veel later, in 1882, kocht de firma voor slechts 600 armzalige guldentjes het heele prachtige marmeren hoofdaltaar van St. Servaas, afkomstig uit de abdij van St. Remy, en verkocht het aan de kerk van het oratorium te South Kensington voor .... 6000 francs. Een klein winstje, een zoet winstje!

De vier prachtige Romaansche reliekschrijnen, die bij de Noodkist van St. Servaas hoorden, kochten wij in 1846 voor een kleinigheid, 10.000 francs, en die verhuisden voor meer dan 100.000 francs naar het museum van prins Soltikoff, werden na diens dood, 1861, door de Belgische regeering aangekocht en maken thans het sieraad van het cinquantenairemuseum te Brussel uit.

Het oude ivoren zegel van de schatkamer van St. Servaas uit de 12e eeuw, dien heilige voorstellende, verhuisde vóór 1846, door tusschenkomst van onze firma, naar de verzameling van den lateren generaal Meyers, werd in 1877 verkocht in Maison Drouot te Parijs, en is nu terug naar Maastricht, waar ‘t goed bewaard wordt.

Dat is dan een uitzondering. Als het nog lang geduurd had, hadden wij de heele voormaligen Rijkskerk van St. Servaas leeggepompt. Voor de verandering plaatsten wij nog in het museum te Hamburg het prachtig gedreven zilveren voetstuk, met voorstellingen uit het leven van den patroon van Maastricht, en de directeur vond het zoo mooi, dat hij er ‘n boekje over uitgaf met afbeeldingen.

Ik houd toch zooveel van Duitschland, daar koopen ze zoo graag van ons, “wir bezahlen bar” zeggen ze altijd, en niet alleen spek en gummy, maar ook antiek van allerlei slag. Die koperen “raaf”, waarover ik sprak, is toch ook al in een “sjoen keuike” in ‘t museum te Berlijn.

Maar ‘t was, helaas, niet altijd “couleur de rose”; die voornoemd eantquiteiten-wellustigen bedierven mij de soep wel eens en naar aanleiding van den verkoop der vier zoeoven vermelde reliekschrijnen barstte de storm los, de conservator bij ‘s Rijks museum te Leiden, L. J. F. Janssen, baron Michiels van Verduijnen, raadsheer in het prov. Gerechtshof te Maastricht, notaris Ch. Guillon te Roermond, ja drie ministers, die van Binnenlandsche Zaken, de tijdelijke minister voor de zaken van R.-C. eerdienst, Lightenvelt en zijn opvolger minister Mutsaerts kwamen allen in beweging. “Pour en revenir à nos monuments de Maestricht”, zoo schreef baron Michiels aan Guillon, “il se commet ici tous les jours des actes de Vandales, cependant Mr. v. B. (de pastoor van St. Servaas) remporte le prix sur tous! Avec un conseil de fabrique imbécile et sans énergie, il trafique du mobilier de l’église à volonté, ainsi le tableau ornant le maître-autel au petit séminaire de St. Trond a été enlevé de St. Servais et vendu à cet établissement, plusieurs autres tableaux sont allés ailleurs.”

En dan komt het verhaal, hoe die goede man, mijn beste klant, die vier reliekschrijnen verkocht voor 10.000 francs. Die arme pastoor! Maar ik had die duiten te pakken. Ik vergat nog te vertellen, dat ik en passant met die reliekschrijnen nog twee mooie koperen kandelaars heb gekocht.

Al deze zaken nu zijn heel net geplaatst door onze kunstlievende firma. Maar met ander kerkelijk antiek gaat het soms anders. Oude koorkappen en kasuifels worden dikwijls verkocht om antieke stoelen te bekleeden of om nieuwe stoelen antiek te maken. Een oud tabernakeltje uit de parochiekerk te Venlo dient thans als likeurkeldertje.

Een paar mooie koperen luchters, die vroeger in een voormalige stiftkerk in Z. Limburg voor de Kruisweg-statiën waren geplaatst, misschien wel voor de statie waar Pilatus zijn handen in onschuld wuscht (juist als het kerkbestuur dat ze verpatst heeft) prijkten later heel “chic” tusschen kruikjes Bols, Hulskamp en andere “oude klare” voor een “kiekout” (vitrine) te Maastricht. Waar? dat is een handelsgeheim; de lui zouden anders niets meer van ons koopen. Kortom, als ik al wat aan kerkelijke oudheden door onze firma gekocht en verkocht is, bijeen had, het ware genoeg om een heel museum te vullen.

En om dit allemaal zoo in de wacht te sleepen, leg ik het heel politiek aan. Ik kom bv. binnen bij het kerkbestuur, mijn staart zedig verborgen, de bokspootjes in de groote kaplaarzen onzichtbaar, de horentjes onder het lange haar weggedoken, groet heel deftig en

goedwillende mensen. Het gebeurde niet alleen hier, ook elders, men leze hieromtrent b.v. het fameuze boek "Mon curé chez les pauvres" van Vautel, een Frans romancier die een kwart eeuw geleden opgang maakte. Ook daarin komt een dorpsherder voor met een goud hart, doch ontstellend weinig verstand van oude kunst.

Flament brengt ons een duvelke-kunstsjacheraar voor ogen, die Limburg heeft afgeroomd – om een moderne uitdrukking te bezigen – en nu iets als mémoires opstelt. Hij begint met het fameuze geval van de verkwanselde koperen lezenaar in de hoofdparochiale kerk van St. Martinus te Venlo, dan komen aan de beurt Thorn (kerkluchters) Oirsbeek (pixis ofwel vaasje); Papenhoven (dalmatieken), Hunsel (een hele kapel), Leveroy (idem), Neeritter (offerschaal), Margraten en Neeritter (beelden), maar de stunt bij uitnemendheid was wel het verkwanselen van twee rijkgebeeldhouwde altaren te Venray, verkocht voor 2500 franken (toen plm. 1250 gulden) en terstond "verpatst" voor 12000 franken of rond 6000 gulden.

18 oktober 1956 **Wat te Maastricht voorviel**

Het toch steeds als kunstzinnig geroemde Maastricht heeft in deze ook een miserabel figuur gemaakt. Wat we nu memoreren op gezag van rijksarchivaris Flament geschiedde diep in de vorige eeuw, het tegenwoordige kerkbestuur heeft er dus niets mee te maken. Daar werd in voor "slechts 600 armzalige guldentjes" heel het prachtige marmeren hoofdaltaar der St. Servaaskerk naar Engeland verkocht, nu voor het vijfvoudige van die prijs. Er zijn ook reliekschrijnen van de hand gedaan, doch toen brak een storm van verontwaardiging los, vooraanstaande mannen, tot ministers toe traden in het krijt en een ervan schreef: "tous les jours ici se commet des actes de Vandales, cependant Mr. v. B. remporte le prix sur tous! Avec un conseil de fabrique imbécile et sans énergie, il trafique du mobilier de l’église à volonté". Ofwel de toenmalige pastoor versjachert samen met het kerkbestuur, een stel sufferd, alles maar.

Het bleef toen niet bij alleen maar verkwanselen, het kwam ook tot vernielen en verwaarlozen van kunstschatten, voornamelijk aloude doopvonten hadden hieronder te lijden, onze Daemon haalt een reeks van ergerlijke gevallen aan, als te Guttecoven, Ifteren, Munstergeleen, Meyel, Montfort en Amstenrade. En wat gebeurde er niet met het Sacramentshuisje van het toen beruchte Venray! Sedertdien is veel tengerode veranderd. Er is nu georganiseerd toezicht vanwege het bisdom op kerkschatten, die onbevoegden en ondeskundigen zommar niet verkwanselen mogen; er ontstond ook zekere inmenging van het Rijk... hoewel 't Rijksmuseum te Amsterdam in het geval Boukoul niet vrij uitgaat. Op dit geval gaan we niet nader in, doch ieder kunstzinnige hoopt dat tenminste herhaling van het voorgevallene, door voorbeeldige... behandeling van degenen die hierin schuldig waren,niet achterwege blijft.

25 maart 1950 [...] **Wijlen Flament wist meer van de uitvallen** van "Daemon Meridianes" of hoe die geestige boutaden ondertekend werden, die eenmaal de schrik waren van alle monumentenbelagers en verkwanselaars van oudheden. Overdruk in een nu zeldzaam geworden brochure heeft dit guitige proza voor het nageslacht gered. [...]

bij, alle 17e en 18e eeuw. Veel nieuws kwam in de plaats. De kerk werd heelemaal gepolychromeerd. Ik wil in geen beschouwing treden. Een nieuwe Romeinsche krocht werd aangelegd, een hoofdaltaar van marmer en goud, met koperen platen, geciseleerd door Wilmotte te Luik of Witte te Aken, verrees daarboven. Een wit marmeren preekstoel werd vervaardigd in plaats van den houten, die zeker geen meesterstuk was, maar niet hinderde.

Ten N.O. en Z.O. brachten een Luiksche schilder en een Nederlandsche resp. twee groote muurschilderingen aan. Eenige nieuwewe Gothieke beelden, St. Lambert en Christus in 't graf (in de Noord. kerkgang) kwamen uit het Roermondsche atelier; een z.g. boom van Jesse, in mergel geheeldhouwd, kwam nog niet lang geleden het Z.O. groote venster van buiten versieren, terwijl de Duitsche schilder Martin, toen in dienst van dr. Cuypers, reeds vroeg, in de jaren 1880, een Gothieken (of Romaanschen?) kruisweg vervaardigde. Een groot koperen hek werd tezelfder tijd rondom het hooge koor aangebracht. Het oordeel over dit alles laat ik aan anderen over. Zie bv. een artikel in de Amsterdammer van 1889 (ik meen van prof. Veth) en een artikel eind Oct. van dat jaar uit de Telegraaf in de N. R. Ct. overgenomen.

Onlangs werd er nog een groot triomfkruis bij den ingang van 't hoogekeer en een triomfante Lieve Vrouw of Marianum boven in 't midden der kerk opgehangen, de eene helft van dat laatste moet oud zijn (en dan gis ik afkomstig uit de kerk van Neer in Limburg). Al betreuren wij die minachting van latere kunstvormen uit het diepst van ons hart, laten we eerlijk zijn, Dr. Cuypers, als certijds Jacob van Campen, beschouwde den architect, en dat zeer te recht, als den aartsbouwheer die het toezicht had en de opperleiding overal wat het gebouw betrof, dat hij had ontworpen, als de versiering, beeld- en schilderwerk. Omdat die in Nederland niet volgens zijn inzicht te krijgen waren, had hij, eerst met Stolzenberg, later alleen, een atelier van kerkelijke kunst, waaraan beeldhouwers en schilders waren verbonden; had hij te Roermond smeden (edelsmeden) door hem onderwezen aan zich verbonden. En dan, wij zagen het, in de oogen der strenge Gothiekers is er eigenlijk maar é e n k e r k e l i j k e s t i j l. Dat is ook de oorzaak van den tegenstand die Servaes nu ondervindt. Wij laten zijn kunst zelve buiten beschouwing. Een verzet van de Neogothieke richting in België, voorgestaan door den schilder Jozef Janssens te Antwerpen, die gesteund wordt door zijn broeder der Benediktijnen van de Beuroner school te Rome. De Antwerpsche correspondent van het Handelsblad (zie Hlsbld. van 17 Juni 1.1.) zegt, dat deze schilder "afzetgebieden" moet openhouden voor zijn "godsdienstig fabrikaat". Louis van den Bossche spreekt in zijn Lapis offensionis (Anvers 1921), een verdediging over Servaes geschreven, een woord, dat ook buiten den "strijd om Servaes" mag gehoord worden: "Plus tard les artistes désertèrent les églises. Et l’industrie remplaça l'art". En men bedenke hierbij, dat, volgens Büchner, alles een Monomischen ondergrond heeft.

A. J. A. Flament.

I) De Maasbode van 24 Mei 11., in een artikel getiteld: Rondom Servaes.

I) Geubel. Notice sur l'abbaye de St. Remy, in Annales de la Société archéoloque de Namur. 11. 3 (1853) 293.312. En te Maastricht weet men, blijkens een vraag in de Maasgouw, niet meer, dat dit altaar te Maastricht is geweest. In datzelfde tijdschrift heeft jhr. V. de Stuers daarover geschreven (1884-1885, p. 1023) en ik in de Publications du Limbourg d. 28, p.56—58, in den Catalogus der stadsbibliotheek van Maastricht dl. 11, p. 916 enz. enz.!

Psalmen bij aan en doe heel bijbelsch, en ik kan preeken als een pastoor, en dan zeg ik ten slotte, dat ik hun geld, mooi contant geld geef voor die oude prullen, waarvoor zij splinternieuwe zaken kunnen koopen in de fabrieken van kerkelijke kunst: mooie marmeren preekstoelen zelfs. Wat doet u met dat oud roest? Zoo noem ik de oude kandelaren in koper, Romaansch, Gothiek of renaissance om 't even. Wat hebt gij aan die oude wormstekelige planken? Zoo betitel ik dé gebeeldhouwde paneelen. Waarvoor zouden die oude lappen vol met gaten nog kunnen dienen? Zoo qualificeer ik de oude zijden kerkgewaden. Koopt u een mooi stel, of laat u er een borduren bij de Zusters te Sint Joris. Zijn die kerkbestuurders erg "charitabel", dan spreek ik hun zoo toe: Gij kunt u zoo gemakkelijk, zonder uw fondsen aan te spreken, een nieuw ziekenhuis bouwen, of, 't woord moet er uit, een patronaat, of een armenschool of een stal voor de Christelijke geitenvereniging (thans met den romantisch-idyllischen naam van "de werkmanskoe" overgedoopt) enz. enz. En al staan al die oude kerkelijke oudheden netjes en haarfijn beschreven, dat helpt geen zier, evenmin als bij dat stuk oude doopvont te Roggel bij de kerk, dat ik lekker opkocht en te Amsterdam verpast heb; ga maar kijken te Amsterdam op het Rokin, als 't er nog ligt. En ik bedien mij, zoo noodig, met een wonderbaar gemak van mijn spotvogeltalent, evenals mijn hooggeachte ambtgenoot Mephisto (ik houd zooveel van die opera Faust, want daar komt zooveel van ons, duivelkens, in) en ik weet uit ondervinding wat de Franschman zegt: "le ridicule tue".

Ik noemde bijv. dien mooien koperen arend, die als lezenaar diende te Venlo, "dien leelijken koperen raaf" (ik spreek af en toe ook plat) en dat zaakje lukte me. En als dan 't kerkbestuur soms nog houdt van 't een of ander oud prul, welnu, ik ben niet hond op (zeggen ze in Limburg), dan presenteer ik op mijn kosten een dito nieuw te laten maken, zóó getrouw, dat men 't onderscheid met het oud er niet aan ziet, evenmin als aan den nieuwen St. Martinus te paard van de doopvont te Weert, eenige jaren geleden voor het oude beeld in de plaats gegeven plus de noodige dubbeltjes. Ook al een praestatie van onze firma! En te Venlo hernieuwde ik dat wonder met de raaf of adelaar, op wien het woord der Schrift van toepassing werd: zijn jeugd is vernieuwd als die eens, adelaars. Enfin, ik blijf me altijd gelijk en dan heb een "joeks" (zoo zeggen ze in Venlo), en "slinger" (3), als de duivel in Schinderhannes, voor eenige jaren op de kermis te Puth vertoond. Dan grinnik ik en speel met mijn staart van plelzier.

Ich hub iene steert
Met iene kwast
En met die steert
Kan ich mè vegen
d'Antiquiteiten
los en vast! (4)

Zoo zit ik dikwijls op den Kollenberg, niet ver van Sittard. bij de St. Rosa-kapel waar voorheen de Bokkenrijders mij een keersje kwamen ontsteken. En daar is niemand die mij bij de horens pakt. Mijn domein strekt zich ongestraft uit van Puth tot Schinnen? Neen, maar van Eijsden tot Gennep, van Mesch tot Epen. Daar kan ik koopen en verkoopen, verkwanselen en verpassen naar den lust van mijn hart en den aard van Daemon Meridianus.

(1) Zoals er bijv. waren te Sittard in de Sacresti. (Zie "Maasgouw" 1904 p. 67)
(2) Zoals die fameuse van Venlo in 1915 verkocht.
(3) Zeggen ze te Maastricht.
(4) In het oorspronkelijk blijspel, dat nog dikwijls te Roermond wordt opgevoerd, heet het: "En die steert zit mich vast".

deemoedig, gelijk mijn ambtgenoot Mephisto, als hij in de gedaante van een reizend student bij doctor Faust zijn opwachting maakt. Ik presenteer mij dan als lid der firma Daemon Meridianus Vandalen en Co., zoo'n lange firma staat gekleed! En dan pak ik die heeren altijd in hun zwak. Zijn het erg vrome lui, dan spreek ik heel zalvend van den luister van Gods huis, haal er Psalmen bij aan en doe heel bijbelsch, en ik kan preeken als een pastoor, en dan zeg ik ten slotte, dat ik hun geld, mooi contant geld geef voor die oude prullen, waarvoor zij splinternieuwe zaken kunnen koopen in de fabrieken van kerkelijke kunst: mooie marmeren preekstoelen zelfs 1). Wat doet u met dat oud roest? Zoo noem ik die oude kandelaren in koper, Romaansch, Gothiek of renaissance om ‘t even. Wat hebt gij aan die oude wormstekige planken? Zoo betitel ik de gebeeldhouwde paneelen. Waarvoor zouden die oude lappen vol motgaten nog kunnen dienen? Zoo qualificeer ik de oude zijden kerkgewaden. Koopt u een mooi stel, of laat er u een borduren bij de zusters te Sint Joris. Zijn die kerkbestuurders erg “charitabel”. dan spreek ik hun zoo toe: Gij kunt u zoo gemakkelijk, zonder uw fondsen aan te spreken, een nieuw ziekenhuis bouwen, of, ‘t woord moet er uit, een patronaat, of een armenschool of een stal voor de Christelijke geitenvereniging (thans met den romantisch-idyllischen naam van “de werkmanskoe” overgedoopt) enz. enz.

En al staan al die kerkelijke oudheden netjes en haarfijn beschreven, dat helpt geen zier, evenmin als bij dat stuk oude doopvont te Roggel bij de kerk, dat ik lekker gekocht en te Amsterdam verpatst heb; ga maar kijken op het Rokin, als ‘t er nog ligt! En ik bedien mij, zoo noodig, met een wonderbaar gemak van mijn spotvogeltalent, evenals mijn hooggeachte ambtgenoot Mephisto (ik houd zooveel van die opera Faust, want daar komt zooveel van ons, duivelkens, in) en ik weet uit ondervinding wat de Franschman zegt: “le ridicule tue”.

Ik noemde bv. dien mooie koperen arend; die als lezenaar diende te Venlo, “dien leelijken koperen raaf” (ik spreek af en toe ook plat) en dat zaakje lukte me. En als dan ‘t kerkbestuur soms nog houdt van ‘t een of ander oud spul, welnu, ik ben er niet hond op (zeggen ze in Limburg), dan presenteer ik op mijn kosten een dito nieuw te laten maken, zóó getrouw, dat men ‘t onderscheid met het oude er niet aan ziet, evenmin als aan den nieuwen St. Martinus te paard van de doopvont te Weert, eenige jaren geleden voor het oude beeld in de plaats gegeven plus de noodige dubbeltjes. Ook al een zaakje van onze firma!

En ook te Venlo hernieuwde ik dat wonder met de raaf of den adelaar op wien het woord der Schrift van toepassing werd: Zijn jeugd is vernieuwd als die eens adelaars.

Enfin, ik blijf me altijd gelijk en dan heb ik een “joeks” (zoo zeggen ze in Venlo), en “slinger” 2), als de duivel in Schinderhannes, voor eenige jaren op de kermis te Puth vertoond. Dan grinnik ik en speel met mijn staart van plezier....

En daar is niemand die mij, daemon, bij de horens durft te pakken. Mijn domein strekt zich uit van Puth tot Schinnen, neen, maar van Eysden tot Gennep, van Mesch tot Epen (Vaals). Daar kan ik koopen en verkoopen, verkwanselen en verpatsen, naar den lust van mijn hart, naar den aard van Daemon Meridianus.